

Bryan S. Turner: Max Weber - From History to Modernity

(Max Weber - od zgodovine do moderne), Routledge, London in New York, 2009, 272 strani.

Razlogi, ki upravičujejo odločitev za predstavitev te knjige, so na dlani. Pravzaprav jih razkriva že kar njen naslov, v katerem nastopata ime in priimek misleca, ki je – kot eden izmed najpomembnejših/najvplivnejših raziskovalcev socialnih, ekonomskih, političnih, kulturnih, religioznih, pravnih in moralnih struktur ter procesov – eksplicitni ali vsaj implicitni »mentor« (oziroma nekakšna »siva eminenca«) številnih kriminoloških obravnav formalnih in neformalnih mehanizmov družbenega nadzorstva. Po drugi strani pa vsekakor vzbujajo zanimanje tudi avtor predstavljene knjige, ki – v zavidljivo jasnem in razločnem slogu – razpravlja o aktualni vrednosti Webrove bogate intelektualne zapuščine (zlasti v kontekstu plemičnih razprav o naravi »postmoderne« družbe in kulture). Bryan S. Turner spada med najuglednejše poznavalce/komentatorje del slovitega nemškega »zgodovinskega sociologa« v angleško govorečem svetu. Prav zato je nemara celo odveč povabilo k branju te dragocene, skrbno argumentirane analize, ki ne ponuja le vpogleda v kompleksno (in v preteklosti pogosto napačno ali vsaj pomanjkljivo razumljeno) Webrovo dediščino, ampak vsebuje tudi osvetlitve nekaterih ključnih značilnosti kaotičnega in kriznega časa, ki je – hočeš ali nočeš – »naša« vsakokratna (»postmoderna«) sedanjost.

Kriminološka relevantnost Webrovega fascinantnega znanstvenega opusa je sicer še toliko bolj očitna ob upoštevanju njegovih novejših interpretacij. Te namreč izhajajo iz podmene, da srčika Webrove družboslovne misli ni niti metodološka problematika niti razlaga vzrokov vznika (in razvoja) instrumentalno racionalnega (načrtno »preračunljivega« ali »birokratskega«) kapitalizma, marveč poskus razumevanja človeške »narave« – analitično (in skladno z nemško filozofsko tradicijo) razdeljene na telo, zavestno in bolj ali manj razumno duševnost (*Seele*) ter duhovnost (*Geist*) – v razmerju do zgodovinsko konkretnih »življenjskih ureditev« (*life-orders* ali *Lebensordnungen*). Z drugimi besedami: opraviti imamo s spraševanjem (*Fragstellung*), kako specifične družbene in kulturne razmere vplivajo na (pre-)oblikovanje osebnostnih in značajskih struktur oziroma »tipov subjektivnosti« (kar je, poudarimo, v bistvu temeljni problem, ki ga preučuje teorija – resda predvsem »aktivne«, a precej tudi »reaktivne« – družbene kontrole). Še natančneje: to, kar je v ospredju Webrove znanstvene pozornosti, je prvenstveno geneza »racionalnega upravljanja življenja« (*Lebensführung*) in z moderno kulturo določnega »etičnega življenjskega sloga« (*Lebensstil*). Ta (»antropološko-filozofska« ali »karakterološka«) problematika pa je najtesneje povezana z vprašanjem »eksistenencialne cene«, ki jo plačujejo posamezniki, prisiljeni osebnostno/značajsko prilagoditi se funkcionalnim imperativom racio-

nalnega/birokratskega kapitalizma (npr. »hedonisti brez srca« in »strokovnjaki brez duha«, *Genussmenschen ohne Hertz und Fachmenschen ohne Geist*). No, in prav v tej točki je lepo razviden (dolgo časa prezrti) vpliv, ki ga je imel na Webrovo teoretsko usmerjenost Nietzsche – še zlasti, ko gre za pojme, kot so »čezčlovek« (*übermensch*), »metodološki perspektivizem«, »ressentiment«, »smrt Boga«, »prevrednotenje vseh vrednot« in »volja do moči« –, tj. filozof, ki je bržkone vodilna usmerjevalna »referenca« postmodernih (in poststrukturalističnih) miselnih (stran)poti (npr. pri avtorjih, kot so Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jean Baudrillard in Jacques Derrida). Po drugi strani pa je ravno odkrivanje Webra kot raziskovalca primarno kulturne (»modernistične« in »racionalistične«) določenosti človeških bitij tisto, kar ga bodisi neposredno ali vsaj posredno katapultira v aktualne sociološke debate o naravi postmodernih družbenih formacij.

Zgolj za osvežitev spomina: za aktualno družboslovno »konstelacijo«, ki je izšla iz kolapsa (ali implozije) »realnega socializma« in ostre kritike vsakovrstnih »velikih pripovedi« (*grand narratives*), ni značilna zgolj postopna transformacija tipično modernih znanstvenih paradigem in teoretskih perspektiv (vključno z relativnim zatonom marksizma in zmanjšanim ugledom/prestižem kvantitativnih empiričnih raziskav), ampak tudi – ali nemara celo predvsem – precejšnja preusmeritev pozornosti z ekonomskih/kapitalističnih struktur na kulturne vsebine ali perspektive; tovrstne premene pa spremlja še spoznanje, da se polemične debate o nekaterih ključnih socioloških (in posledično tudi kriminoloških) problemih ponovijo (s skoraj »železno nujnostjo«) tako rekoč v vsaki novi generaciji učenjakov, čeravno pogosto v novih/predrugčenih terminoloških kostumih in neredko iz bolj ali manj različnih motivov (pomislimo le na specifično humanistične, ali če hočete, romantične kritike modernističnega formalizma, instrumentalnega racionalizma in strukturalizma ali, ne nazadnje, standardizacije, birokratizacije, specializacije, tehnologije in potrošništva). Še več, že če se zgolj bežno ozremo na najbolj odmevne postmodernistične refleksije, ne moremo spregledati njihovih bolj ali manj v oči bijočih apokaliptičnih, paničnih in nostalgčnih poudarkov (ali vsaj »podtonov«). Vzemimo za zgled teorije o »postmodernem stanju«, ki jih je razvil Jean Baudrillard. Ta sloviti francoski mislec opozarja, da se je proizvodnja blaga (namenjenega tržni menjavi) umaknila proizvodnji znakov (namenjenih komunikaciji). A to še ni vse. Zaradi silovite hitrosti in gostote, ki zaznamujeta nenehno kroženje/vrtinčenje znakov, se je zgodila »implozija realnosti« oziroma njena preobrazba v »hiperrealnost« samonanašajočih se sistemov, znotraj katerih »čisti znaki« (*pure signs*)

kažejo zgolj na druge znake (in ne več na realnost). Recimo: *Disneyland* funkcionira na način, ki skuša ustvariti vtis, da je »realni« svet neke drugje, dejansko pa je prav to »Amerika«, kar pomeni, da *Disneyland* ni nerealen, ampak je hiperrealen (prav v tovrstnih preobrazbah se skriva ključni razlog zastarelosti vseh tistih socialnih teorij, ki so utemeljene na modernistični domnevi o bistveno »referenčni« naravi znanstvenih konstrukcij). Pojdimo naprej. Baudrillard – in kajpak še vrsta drugih teoretikov pozno- ali pomodernega kapitalizma – dokazuje, da je »novi družbeni red« (zaznamovan s »črno luknjo«, ki je neusmiljeno pogoltnila »družbeno«) dandanes zmožen prebaviti (oziroma »inkorporirati«) domala sleherno obliko nasprotovanja (npr. na ta način, da opozicijske prakse domala rutinsko pretvarja v medijski »spektakel«). Ta teza nas nujno sooči z naslednjim (kriminološko nedvomno skrajno intrigantnim) vprašanjem: Kako je sploh mogoče delovati zares »transgresivno« v »odčaranem« ali »nesmiselnem« (oziroma »vrednotno politističnem«) svetu, v katerem je »Bog mrtev« (in kjer potemtakem ni več nobenega »Drugega«)? Z drugimi besedami: Če drži, da je kapitalizem zmožen posrkati (ali posnemati) domala »sve i svaštva«, ali si je potem sploh še mogoče zamisliti (predvsem pa udejanjiti) resnično »deviantno« teorijo/prakso? V zvezi s tem je gotovo težko prezreti tale paradoks: »postmodernizem« (kot specifična oblika kulture, ki ustreza »postmoderni« kot specifičnemu stadiju razvoja modernega sistema) naj bi bil predeljen z igrivostjo, sproščenostjo, ironijo, slavljenjem raznolikosti in zabavnostjo (za nameček pa še z zavestnim zavračanjem vsake zahteve po resničnosti, občnosti in veljavnosti), vseeno pa je pisanje njegovih številnih »predstavnikov« (od katerih sicer mnogi – npr. Baudrillard *lui même* – odločno zatrjujejo, da »niso postmodernisti«) videti hudo, celo smrtno resno, pogosto podkleteno s paničnimi ali vsaj nostalgličnimi čustvenimi odzivi, ki jih sproža trpko spoznanje, da se – zlasti v »poindustrijskem« (Bell) svetu »dezorganiziranega kapitalizma« (Offe) – nezadržno razkrajajo značilne modernistične predstave o družbeni urejenosti, stabilnosti, predvidljivosti, varnosti, gotovosti, pristnosti in regularnosti; to se interpretira kot »smrt« (ali vsaj agonija) realnosti in *eo ipso* »družbe« (oziroma kot porajanje stanja, v katerem je domala vse – npr. hrana, kultura, zapeljevanje, ženske, seksualnost in tako naprej – zgolj *fake*, namreč hlinjenje, pretvarjanje, ponarejanje, zlaganost ...). No, in če imamo pred očmi tovrstne opise postmoderne »realnosti«, se zares ne moremo čuditi oživljanju zanimanja za Webrova »sociološka« dela, iz katerih je zlahka razbrati avtorjev, najbolj milo rečeno, ambivalentni odnos do modernizacije/racionalizacije, predvsem pa njegov *Kulturpessimismus*, tj. bolj ali manj »melanholično« intelektualno »držo« (značilno sicer tudi za pisce, kot so Schopenhauer, Nietzsche in Simmel), ki jo bržčas še najbolj nazorno razkriva metafora »železne kletke«.

V kriminološki perspektivi je še posebej pomembna Webrova analiza »racionalizacije telesa« oziroma osvetlitev

kompleksnega razmerja med disciplino in modernostjo (tj. kulturo – porojeno iz bistveno iracionalnega kalvinističnega iskanja odrešitvene gotovosti – , ki poudarja visoko vrednost razuma, posameznika, predanosti delu in gospostva nad nečloveškim naravnim okoljem). Weber (predvsem v klasičnem delu *Protestantska etika in duh kapitalizma*) namreč izhaja iz podmene, da ljudje – že po svoji »naravi« – pač preprosto niso iz take snovi, da bi *sua sponte* težili k »presežni produkciji« in neomejenemu pridobitništvu (oziroma »neskončni akumulaciji kapitala«). Da bi človeška bitja v splošnem pripravili (pravzaprav prisilili) k sistematičnemu heteronomnemu delu, ki več kakor presega »kategorični imperativ« običajnega (ali »konvencionalnega«) preživetja (skupnosti in vseh njenih članov), morajo biti izpolnjeni določeni (zgodovinsko »kontingentni«) pogoji, a v prvi vrsti (bolj ali manj nasilna) ločenost delavcev (oziroma formalno svobodnih prodajalcev v telesu uskladiščene »delovne sile«) od sredstev za – materialno in mentalno – produkcijo ter vznik (oziroma »hegemonija«) novih vrednostnih orientacij, ob upoštevanju katerih so nujno delo in nasploh pridobitne ekonomske dejavnosti (predvsem obrestno posojanje denarja in trgovanje) videti kot nekaj častnega ali moralno vrednega (ali pa vsaj niso prikazane kot nečastne in moralno vprašljive). Prav tovrstne ekonomske in etične transformacije (premodernega ali fevdalnega sveta) so ustvarile strukturno potrebo po disciplini, tj. ekstenzivni in intenzivni samokontroli (jamstvu posameznikove krotkosti, učinkovitosti in koristnosti), usmerjeni v uravnavanje ali obvladovanje nasilnih (in spolnih) vzgibov, motečih afektov in instinktivnih/nagonskih teženj po takojšnji zadovoljitvi želja (*immediate gratification*). V zvezi s tem Weber opozarja, da imajo specifično moderni (racionalni, birokratski in na družboslovnih vedah utemeljeni) nadzorstveni mehanizmi – oziroma državni in družbeni aparati, ki merijo na discipliniranje (urjenje, dresuro, razvrščanje, »normaliziranje«, značajsko formiranje in usmerjanje) »neciviliziranih« (Elias) posameznikov (in njihove »dionizične« psihofizične/življenjske energije) – svoj izvor (in zgled) v meniškem/samostanskem in vojaškem okolju. No, to pa je že tematika, ki je današnjemu bralcu bržkone dosti bolj znana po zaslugi »genealoških« in »arheoloških« študij, ki jih je opravil francoski »zgodovinar« Michel Foucault, ki je Webrov pojem »železna kletka« (kapitalizma) nadomestil s precej podobno oznako »karceralna družba« (ta opis se nanaša na moderne socialne formacije, gosto posejane s »panoptičnimi« institucijami, katerih prvotni namen je bil čim učinkoviteje nadzorovati »nevarne razrede«, namreč relativno zelo obsežno, obubožano/revno in – v očeh vladajočih slojev – dokaj problematično mestno populacijo, tj. demografsko posledico zgodovinsko izjemne »akumulacije ljudi«).

Točka, v kateri se neizogibno srečajo klasične teorije o socialnih formacijah (oziroma »veliki mojstri« ali »očetje« sociologije) in kriminološke refleksije, je vprašanje (oziroma problematika), ki se nanaša na zgodovinske »pogoje možnosti«

družbenega/političnega reda. Z drugimi besedami: Kateri so »ultimativni« temelji organizirane, strukturirane ali integrirane »družbe«? Rešitve te »večne uganke« (ki je pravzaprav konstitutivna prvina sociologije kot specifične »znanstvene discipline«) so bolj ali manj znane. Zgoščene so v bistveno kulturnih pojavih, kot so, denimo, »skupne vrednote, ponotranjena normativna prepričanja in mehanizmi/merila družbenega odobranja/sankcioniranja« (Parsons), »kolektivna moralna zavest« (Durkheim), »dominantna ideologija«, ki jo spremlja »dull compulsion of economic relations« (Marx) ... Webrov prispevek k osvetlitvi te osrednje sociološke tematike naj bi se skrival v njegovi teoriji o »legitimnosti« družbenopolitične (in seveda pravne/državne) ureditve. Turner pa se s tovrstnimi (»konvencionalnimi«) interpretacijami ne strinja. Po njegovem mnenju namreč Webrova teza o »odčaranju« (*disenchanted*) kapitalistični družbi izključuje možnost kakršne koli nesporne/neproblematične normativne upravičenosti (*legitimation*) državnopravne oblasti. Še natančneje: lojalnost do države (tj. organizacije, ki učinkovito monopolizira sredstva prisile na določenem/zamejenem teritoriju) se opira zgolj na strah pred kaznovanjem (*coercive practices*), na ločenost formalno svobodnih pravnih subjektov od sredstev za materialno in mentalno proizvajanje (ter politično/birokratsko upravljanje družbe) in na iracionalno – npr. nacionalistično ali patriotsko – emocionalno predanost (*commitments*), ki pa je vendarle nujno nestabilna, nestanovitna in nepredvidljiva. Za Webra je »politika« prizorišče, ki je določeno predvsem z neodpravljljivimi konflikti med nespravljljivimi interesi (npr. z bojem med vladajočimi/izkoriščevalskimi in podrejenimi razredi in konkurenčnimi spopadi med nacionalnimi državami). V takšnem kontekstu (ki ga za nameček zaznamuje še kolaps vere v absolutne ali univerzalne naravnopravne ali božje/transcendentne vrednotne temelje) političnopravne »avtoritete« ni več mogoče upravičiti na ravni »vsebinske racionalnosti«. Moderno pravo se lahko sklicuje zgolj na »formalno racionalnost« (ki pa je že tako rekoč »po definiciji« pomanjkljiva in krhka): »legitimno« je, če je dojeto

kot legitimno, kot tako pa je dojeto, če izvira iz postopkov, ki so dojeti kot legitimni (no, vsaj v razvpiti »zadnji instanci« pa za »pravnost« države zadošča že dejstvo, da lahko – z grožnjami in sankcijami – izsili »pragmatično« poslušnost državljanov v razmerju do veljavnih ukazov, kar pomeni, da je v vsakdanji pravno-politični teoriji in praksi *de facto* pravičnost pravzaprav izenačena z *de iure* pravičnostjo). Skratka: če izhajamo iz temeljnih podmen Webrove sociologije, se nujno dokopljemo do ugotovitve, da je v kapitalističnem svetu, ki ga označujejo legalno »strukturno nasilje« (izkoriščanje, zatiranje, goljufanje in propagandno »nategovanje« objektivno podrejenih množic), kulturni (vrednotno-normativni) »politeizem«, znanstveno generirano »odčaranje« (oziroma kronično »pomanjkanje smisla«) in, ne nazadnje, »smrt Boga« (Nietzsche), legitimnost sleherne državne/politične organizacije skrajno negotova, problematična ali – če uporabimo modno oznako – »prekarna«.

No, in prav vpogled v »nelegitimno« naravo vladajočih kapitalističnih »mehanizmov gospostva« (v sferi prava, financ, »realne« ekonomije, medijske propagande, znanosti in celo »kulture nasploh«) je bržkone ena izmed ključnih značilnosti današnjega, postmodernega časa. To pa je tudi točka, v kateri se zaključijo Turnerjevo (zelo strokovno vodeno) potovanje po Webrovih socioloških analizah. Tu se kajpak soočimo z nizom novih vprašanj. Recimo: Kaj je pravzaprav »postmoderna«? Nekaj, kar časovno sledi moderni, ali morda nekaj, kar je protimoderno? Je to »refleksivna moderna« (Ulrich Beck), »hipermoderna«, »neka nova moderna« ali pač »popolnoma nepresežena moderna, ki umira in ki sanja svoje blodnje, iz katerih se tu in tam zbudi in dojame svojo resnično bedo« (Robert Kurz), »mučno obdobje prehoda v novo obliko svetovnega zgodovinskega sistema« (Wallerstein), stadij kriznega »igralniškega« kapitalizma, čas »ponovne fevdalizacije sveta« (Jean Ziegler), socialna (»prašičerejska«) formacija, ki jo določa »duh stupidnosti« ...?

Zoran Kanduč

Jimmie H. Barrett: Protecting court – a Practitioner's Guide to Court Security

(Varovanje sodišč – priročnik za prakse o varnosti na sodiščih), Mill City Press, Minneapolis, 2009, 137 strani

Jimmie Barrett ima dolgoletne izkušnje na področju varovanja sodišč v Združenih državah Amerike. Poleg tega, da se ukvarja s publicistično dejavnostjo, usposablja varnostno osebje na sodiščih v ZDA. Na svetovnem spletu pripravlja seminarje (angl. webinar), ki so dostopni širši javnosti in so v pomoč pri zagotavljanju varnosti drugih institucij formalnega

družbenega nadzorstva. Njegovo delo se uvršča v opus del s področja prizadevanj za varno delovanje institucij formalnega družbenega nadzorstva, ki poudarjajo, da se pogosto pozablja na varnost pri delu zaposlenih v takšnih institucijah in da poleg delodajalca zaposleni sami lahko veliko storijo za večjo varnost in boljše vzdušje v delovnem okolju. Barrettovo delo

vsebuje spoznanja o tehničnem varovanju in socialnopsiholoških dejavnikih varnosti na delovnem mestu ter pomenu zaščitnih socialnih mrež v takih institucijah. Izšlo je v času, ko delavci Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru izvajajo usposabljanja za sodno osebje. Do začetka leta 2010 se je nekaj sto zaposlenih na sodiščih v Sloveniji že usposabljal na področju varovanja objektov, osebne varnosti, varnih postopkov, kakovosti odnosov med zaposlenimi in odzivanja na stres pri delu na sodišču; Barrettovo delo pa je pomemben prispevek pri vključevanju izkušenj kolega iz tujine v usposabljanja v Sloveniji. Poleg Barretta se v evropskem prostoru s tematiko ogroženosti tožilcev in sodnikov ukvarja le en strokovnjak, in sicer Kauko Arooma, ki je v opravi študijo o ogrožanju tožilcev in sodnikov v skandinavskih državah. Prispevek o tem je predstavil na evropski kriminološki konferenci septembra 2009 v Ljubljani. Podobno študijo so leta 1999 pod vodstvom dr. Beleta opravili raziskovalci tedanje Visoke policijsko-varnostne šole, pridružene članice Univerze v Ljubljani, danes Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Priročnik, ki ga je napisal Jimmie Barrett, na bralcu prijazen način predstavlja prepletanje teorije zagotavljanja varnosti s primeri iz prakse. Zaključki v poglavjih temeljijo na primerih ogrožanja ameriških sodišč in sodnikov od začetka dvajsetega stoletja. Avtor predstavlja primere, ko so bili zaradi malomarnosti, netaktnosti in provokacij za nastale tragedije in nesreče soodgovorni sami zaposleni na sodišču, ter ne izhaja iz predpostavke, da so nasilneži, morilci, pretkani storilci kaznivih dejanj in organizirane kriminalne združbe edini, ki ogrožajo varnost na sodiščih. Priročnik je razdeljen na poglavja o nasilju v kazenskih postopkih in obvladovanju nepredvidljivih obtožencev z različnimi varnostnimi ukrepi, ocenjevanju varnosti sodišč in varnostnem načrtu sodišča, vsakdanjih rutinah na sodišču, vodenju sodišča in upoštevanju sestavine varnega dela na sodišču, pravnih vidikov zagotavljanja varnosti na sodišču, odzivanju v izjemnih primerih, sojenju nevarnim storilcem kaznivih dejanj, ocenjevanju tveganj v primeru ogrožanja sodnikov in drugega sodnega osebja ter predlogih za izboljšanje varnosti na sodiščih z vse bolj okleščenimi proračunskimi sredstvi za delovanje sodišč. Avtor je za pisanje priročnika uporabil sto trinajst referenc. Priročnik je opremljen tudi s fotografijami in diagrami. Uvodnik v priročnik je napisal nekdanji direktor US Marshals Services, sodnik Henry Hudson.

Avtor v prvem poglavju predstavi primere umorov na sodišču od leta 1912 ter analizira okoliščine nasilja, posledica katerega je bila spremenjena praksa sodišč glede zahtev po varnosti in varovanju sodnih postopkov. V obdobju od leta 1970 do 2005 so v ZDA ubili enajst sodnikov. Sodniki so bili žrtve ugrabiteljev in oseb, ki so oborožene vstopile na sodišča in poleg sodnikov ubile tudi druge osebe v sodnih dvoranah. Zanimiva ugotovitev Barrettove analize je, da so kazenska so-

dišča po pravilu bolje varovana kakor civilna in da je do številnih obračunov s smrtnimi posledicami prihajalo na civilnih sodiščih, kjer so obravnavali primere ločitev ali drugih sporov. Ti dogodki so pripeljali do tega, da so v vse sodne zgradbe namestili detektorje kovin, in sicer na vhode v zgradbe in pred sodnimi dvoranami. Barrett trdi, da je varovanje sodišč in sodnikov varovanje demokracije in vladavine prava ter prispevek k civiliziranemu odzivanju na kriminaliteto; s tem se namreč zagotovi izvedba postopka, v katerem se ugotavlja krivda na zakonit in nepristranski način. V zaključku prvega poglavja avtor opozori, da niso nevarni le oboroženi ljudje, ki vstopajo v sodišče, ampak se v zadnjem času pojavljajo tudi nove oblike ogrožanja, kot so radioaktivna in biološka sredstva za ogrožanje življenja in zdravja ljudi. Dejavniki tveganja predstavljajo tudi neozaveščeni in korumpirani posamezniki, ki delajo na sodišču. Barrett zagovarja upoštevanje kriminalne prevencije z oblikovanjem okolja (Newman) in situacijskih preventivnih ukrepov, gradnjo sodišč v skladu s teorijo branjenega prostora, določanje postopkov za varno delo na sodišču, nadzorovanje nevarnih storilcev kaznivih dejanj, pripornikov, uporabo prisilnih sredstev in sredstev za vezanje in vklepanje, namestitve nadzornih varnostnih naprav v sodnih dvoranah, načrt delovanja ekip za posredovanje v primeru ugrabitve, groženj z orožjem, zdravniških intervencij, obrambnega vedenja in metod za reševanje konfliktov, evakuacijske načrte, metode za nadzorovanje zaposlenih, organizacijo odnosov z mediji. Poudarja, da mora varnostno osebje – v ZDA so to državni uslužbenci – biti sposobno reševati probleme na sodiščih spoštljivo in pomirjalno, da mora biti usposobljeno za spoštljivo komuniciranje s sodniki, tožilci, advokati, policisti, pričami, žrtvami in javnostjo, ki se udeležuje sodnih obravnjav.

V drugem poglavju Barrett primerja sodišče s trdnjavami iz preteklosti in ugotavlja, da ima ta ustanova pri ljudeh še vedno poseben simbolični pomen in da večina ljudi verjame, da so sodišča varna. Storilci kaznivih dejanj, ki imajo s sodišči več opravka, temu mitu ne verjamejo. Barrett posebej poudarja, da so sodne dvorane nabite s čustvi (jezo, žalostjo, razočaranjem idr.) in da v slabo varovanih sodiščih pride do nepotrebne izpostavljanja žrtev in prič morebitnim nasilnežem. Zato predlaga oceno tveganj z vidika fizičnega okolja (balistična ocena omizja, kjer sedijo sodnik, porota in priče, ustrezna stikala za luči, težki stoli, klopi, instalacija stikala za alarm, kakovosten prezračevalni sistem), izvajanja postopkov (predpis o izvajanju postopka sojenja) in ukrepanja zoper nedisciplinirane in nevarne ljudi (predpisi, ki urejajo kaznovanje za nered v sodni dvorani in ukrepanje zoper kršitelje). Ni pomembna le notranost sodne dvorane (velikost, postavitve pohištva in opreme) in sodne zgradbe (število dvoran, velikost hodnikov, stopnice, dvigala, toaletni prostori, dostop za ljudi s posebnimi potrebami, prostori za pridržanje), ampak

tudi okolica sodišča (dostop, parkirišče, razsvetljava in neposredna okolica). Pri tem avtor poudarja, da bi vsako sodišče moralo imeti agregat za primer izpada električne energije (slučajne ali načrtovane). Preverjanje varnosti sodišča mora potekati dnevno, tedensko in mesečno, upoštevajoč varnostni načrt in naravo primerov, ki se obravnavajo na sodišču. Barrett za čim učinkovitejše in čim manj moteče zagotavljanje varnosti na sodiščih priporoča medsebojno sodelovanje strokovnjakov s področja zagotavljanja varnosti na sodiščih in izmenjavo izkušenj.

Tretje poglavje obravnava vsakodnevne dejavnosti na sodišču in vsakodnevno oceno varnosti v primerih obravnavanja nevarnih ali razvpitih obtožencev ali primerov, ki so deležni posebne medijske pozornosti in pozornosti javnosti. Pri tem poudarja vlogo varnostnega osebja, njegovo urejenost, doslednost, vljudnost in sposobnost ukrepanja. Posebej izpostavi pravila vedenja na sodišču (bonton); ta zajemajo ustrezna oblačila ne le zaposlenih na sodišču, ampak tudi udeležencev sodnih razprav, ter psihofizično stanje udeležencev v sodnih postopkih (npr. neprimerno vedenje zaradi vpliva psihotropnih substanc). Delovni dan na sodišču se začne in konča s pregledom zgradbe, hodnikov in sodnih dvoran.

Organizacija varnosti na sodišču je predmet četrtega poglavja; v njem avtor poudarja pomen analiz varnostnih problemov. Ugotavlja tudi, da v preteklosti ni bilo denarja za izboljšanje varnosti na sodiščih, dokler ni nekdo ubil ali hudo ranil sodnika, udeleženca na sodni razpravi ali varnostnika. Analiza za leto 2007 je pokazala, da so v nekem okrožju na Floridi na obravnavo na sodišče pripeljali 3129 pripornikov ter pri njihovem pregledu zasegli 1708 nožev in drugih vrst orožja. V ZDA so v zadnjih desetletjih naredili zelo veliko glede varnosti sodišč ter uvedli posebno službo, ki deluje v okviru Marshals Services ali Sheriffs Office in je specializirana za zagotavljanje varnosti na sodiščih.

Pravni vidiki zagotavljanja varnosti na sodišču in red na sodišču sta vodilni temi petega poglavja. Zanimiv primer, ki ga avtor navaja (str. 65), se nanaša na »šaljivca« iz Oklahoma Cityja, ki je med odmorom na sodni obravnavi s sebe strgal oblačila in jih vrgel v stranišče. Na sodišču so mu takoj zagotovili druga oblačila, in ko je poskusil strgati tudi ta, je zoper njega ukrepalo varnostno osebje. Primer kaže odziv na neprimerno vedenje obtoženega, [...] *ko mora sodnik obtoženega, če je njegovo vedenje moteče, prezirljivo ali nespoštljivo, opozoriti, naj se preneha tako vesti. Če ne preneha, ga je treba odstraniti iz sodne dvorane. Vrne se lahko šele, ko obljubi, da se bo vedel primerno [...]*. Avtor navaja tudi primere uporabe skrajnih metod za obvladovanje, kot so maske proti pljuvanju, uporaba teaserja in druge. Kadar obstaja nevarnost ogrožanja, je sojenje mogoče organizirati tudi z uporabo videotehno-

gije in prenosom izjav na televizijski zaslon v dvorani. Avtor navaja številne primere neprimerne vedenja na sodišču, ki so bili povod za ukrepanje zoper kršitelje.

Šesto poglavje obravnava ukrepanje ob izrednih dogodkih na sodišču v primeru bombe, sproženja požarnega alarma, izpada elektrike, zdravniških intervencij, poškodovanja premoženja, nereda v sodni dvorani, protestov, poskusov pobega, nevarnih snovi v prostorih sodišča idr.

Sojenje nevarnim storilcem kaznivih dejanj ali obravnava primerov, ki so medijsko zelo zanimivi, zahteva skrbno pripravo. Pritiski medijev in javnosti namreč vodijo v napetosti in pomenijo »izredne razmere« na sodišču. Taki primeri zahtevajo še skrbnejšo pripravo vseh postopkov ter zagotavljanje večje varnosti tako obtoženega kot tudi žrtev, prič in sodnega osebja. Zahtevajo tudi dodatno varovanje sodnikov zaradi številnih pritiskov javnosti, morebitnih groženj in poskusov vplivanja na sodnike, poleg tega pa tudi večjo in intenzivnejšo navzočnost varnostnega osebja na sodišču in v njegovi neposredni okolici ter dobro koordinacijo z lokalno policijo zaradi možnih protestov in nasilja zunaj sodišča.

Ocenjevanje tveganja na sodišču je pomemben dejavnik zagotavljanja varnosti. Pri tem je treba zagotoviti integriteto zaposlenih, ki bi lahko zaradi kakršnih koli skandalov ali vpletenosti v nečedne posle postali ranljivi, s tem pa bi bila ovirana tudi izvedba sodnih postopkov. Sodniki in drugo sodno osebje pri tem niso izjeme. Sodnike, ki sodijo zahtevnejše primere, kjer je mogoče pričakovati maščevanje organiziranih kriminalnih skupin, je treba dodatno varovati. Barrett verjame, da je nasilje, ki je uperjeno proti sodiščem in sodnikom ter osebju na sodiščih, praviloma skrbno načrtovana dejavnost, zato mora biti odziv države vrhunsko profesionalen.

V sklepnem poglavju Jimmie Barrett strne ugotovitve iz predhodnih poglavij z mislijo Seneke: »Kdor ne preprečuje kriminalitete, jo spodbuja.« Na sodiščih se srečujejo različni ljudje. Večina jih sicer upošteva sodni red in pravila vedenja, ki veljajo v civilizirani družbi, toda na tem kraju se pojavijo ljudje z različnimi vrednotami, prepričanji in stališči, ki različno pojmujejo pravičnost in poštenost. Sodišče je tudi kraj, kjer se pogosto močno čustvuje in lahko pride do nasilnih odzivov, do kakršnih v drugačnih okoliščinah ne bi prišlo, in sicer tako med obtoženimi kot tudi med žrtvami in javnostjo. Varnostno osebje na sodišču mora biti sposobno obvladovati vedenje ljudi, tako da se to ne bi razvilo v skrajne oblike, ki vodijo v ogrožanje življenja in zdravja vseh navzočih v areni delitve pravičnosti. Varnost je treba zagotavljati vsem prisotnim ter skrbeti za to, da sodišče ostane simbol avtoritete države in da se ohranjajo ideali sodne veje oblasti. Ljudje doživljajo sodišče na različne načine. Za nekatere je to institucija, kjer se izrekajo pravične so-

dbe, za druge institucija, ki povzročajo izgubo ter vzbujajo nasilje, represijo in strah. Upoštevanje tehničnih dejavnikov varovanja kot tudi socialne psihologije in psihologije nevarnih storilcev kaznivih dejanj je nujno pri zagotavljanju varnosti sodišč.

Naj za konec tega zapisa predstavim še nekaj ugotovitev iz slovenske raziskave, ki spominjajo tudi na Barrettovo ugotovitve. V študiji, ki jo je opravil Bele s sodelavci (1999), je sodelovalo 363 slovenskih sodnikov. Področja raziskovanja so bila naslednja: izkušnje z ogrožanji, poznavanje varovanja na sodišču, tehnično in fizično varovanje sodišča, problematična področja varnosti sodišč, poznavanje dela varnostnikov, samovarovanje in predlogi za izboljšanje varnosti na sodišču. Rezultati raziskave kažejo, da 42 odstotkov sodnikov meni, da so sodišča slabo varovana, in da jih je bilo kar 43,3 odstotka sodnikov pri delu že ogroženih (neposredno fizično ogrožanje, grožnje po telefonu, razširjanje govoric o maščevanju). Kot problematična področja sodniki navajajo pomanjkljivo protivlomno varovanje skladišč dokazov in arhiva sodišča, neopremljenost sodišč s stikali za klic na pomoč ter pomanjkanje vedenjskih pravil za stranke. Pet odstotkov sodnikov se zaradi lastne varnosti ukvarja z borilnimi veščinami, 2 odstotka jih nosita orožje. Zavedajo se, da se lahko zgodi, da se stranke v postopku neprimerno

vedejo, in da niso nezadovoljni samo obtoženi, ampak tudi priče in oškodovanci. Sodniki pogrešajo pravila vedenja na sodišču, predvsem pa v sodni dvorani. Manjše število sodnikov je bilo že ogroženo med samo sodno obravnavo – bili so neposredno fizično napadeni. Nekaj je bilo tudi anonimnih klicev o podtaknjeni bombi na sodišču. Sodniki menijo, da varnostna služba na sodiščih vpliva na občutek varnosti, prav tako tudi nadzor strank, zagotavljanje varnosti zaposlenih in premoženja, preprečevanje vstopa nepooblaščenim osebam v uradne prostore, zmanjševanje števila groženj v navzočnosti varnostnika, boljše počutje zaposlenih, odvratanje možnih izgreznikov ter na red oziroma vtis o redu in organiziranosti dela na sodišču.

Delo »Varovanje sodišč – priročnik za prakse glede varnosti na sodiščih« priporočam v branje in razmislek predstavnikom Ministrstva za pravosodje, odgovornim za varnost sodišč, predsednikom sodišč, sodnikom, tožilcem, advokatom, zasebnim varnostnikom, študentom varstvoslovja in kriminologije ter seveda raziskovalcem na področju varnosti delovanja institucij formalnega družbenega nadzorstva.

Gorazd Meško

Rob White (ur.): Environmental Crime - A Reader

(Ekološka kriminaliteta - učbenik). Cullompton, 2009

Življenje ogrožajoča lastnost ali posledica ekološke kriminalitete – uničevanje človeku in drugim bitjem življenjsko pomembnega naravnega okolja – je v medijih in družbi nasploh vedno bolj izpostavljena. Različne znanosti in stroke skušajo pri preučevanju ekološke kriminalitete s pomočjo razprav v okviru svojega vedenja opredeliti osnovne pojme in jih smiselno razvrstiti. Pri tem se nemalokrat zgodi, da avtorji pojav ekološke kriminalitete pojmujejo in opredeljujejo zelo različno, kar lahko ustvarja razhajanja in zmedo. V vseh nadaljnjih opredelitvah je treba imeti v mislih možnost prekrivanja in podvajanja mnenj ter se temu poskušati izogniti. Problem neenotnega definiranja pojma ekološke kriminalitete izvira iz različnega pojmovanja celotnega pojma, saj nekateri ekološko kriminaliteto imenujejo okoljevarstvena kriminaliteta, drugi kriminaliteta okolja, tretji kriminaliteta proti življenjskemu okolju, ekocid ipd. Tako razhajanje v določanju osnovnega poimenovanja pojma se nadaljuje tudi v delitvi kriminalitete. Podobne težave nastopajo pri opredelitvi pravnega varstva okolja ter ustvarjajo možnosti za

"Ukvarjanje z ogrožanjem okolja bo zahtevalo nove načine razmišljanja o svetu ..."

D. Heckenberg

pomanjkljivo kazenskoopravno ureditev problematike. Vzroki za razhajanja pri definiranju pojma ekološke kriminalitete so različni: od teoretičnih in pojmovnih razlik ter same kompleksnosti problematike do političnih konceptov zaradi različnih interesov posameznih držav. Dandanes, v času globalizacije, se je zelo težko izogniti vplivu mednarodnih dimenzij življenja in s tem tudi škodovanju okolja, zato je pri oblikovanju definicij ekološke kriminalitete treba upoštevati obe posebnosti. Vzroke za razlikovanje na individualni, lokalni, regionalni, državni in meddržavni ter mednarodni ravni je z njihovo obravnavo in odpravo, ob uporabi podobnih metod in orodij, mogoče povezati in razvrstiti na vseh ravneh, začenši z mednarodno. Tak pogled na celotno zadevo vnese smiselnost v definicijo in delitev ekološke kriminalitete na organizirano in mednarodno ekološko kriminaliteto, kot tudi na ekološko kriminaliteto posameznika, ekološko kriminaliteto bogatih in vplivnih ter ekološko kriminaliteto države, katerih oblike najdemo na državnem, regionalnem in lokalnem nivoju.

Rob White,¹ eden vodilnih kriminologov na področju okoljske problematike, se je reševanja problematike definicije ekološke kriminalitete in jasne opredelitve področja preučevanja ekološke kriminalitete znotraj družboslovnih ved, predvsem kriminologije, lotil na poseben način. Kot urednik je v knjigi *Environmental Crime: A Reader* zbral 36 del različnih strokovnjakov, ki raziskujejo ekološko kriminaliteto in z njo povezana področja ter porajajoče se probleme. Knjiga ima pravzaprav primeren naslov (*A Reader*), saj je res učbenik, ki v vsebini, razdeljeni na tri zaključna poglavja, celovito zajame področje ekološke kriminalitete. Prvo poglavje prinaša opredelitve pojma in koncepta ter dileme definiranja ekološke kriminalitete. Pri tem so izpostavljene različne družboslovne vede, kot so (ekološka) kriminologija, okoljsko pravo, ekološka filozofija in etika, viktimologija idr. Drugo poglavje obsega umestitev ekološke kriminalitete v globalni kontekst, zgodovino pojava in razvoja ekološke kriminalitete, različne pojavne oblike in delitve ekološke kriminalitete ter opise posameznih, tudi specifičnih primerov. Tretje poglavje učbenika pa obsega področje kazenskega pregona dejanj ekološke kriminalitete. Poleg področij okoljskega oziroma okoljevarstvenega prava to poglavje predstavi tudi pristojne organe in institucije ter njihovo delo pri obravnavi pojavov ekološke kriminalitete ter specifične in problematiko mednarodne ekološke kriminalitete. Konec poglavja preseneti z vprašanjem enega izmed avtorjev, ali kazensko pravo sploh lahko zaščiti okolje. O bogati vsebini knjige priča že njena obsežnost – knjiga na 743 straneh, ki so jim na koncu dodani še listi za zapiske, zajema 36 del 48 avtorjev, ki razkrivajo različne družboslovne vidike deviacij zoper okolje.

Poleg uvoda, v katerem je urednik strnil zgodovino ekološke kriminalitete in osnovna dejstva o tej kriminaliteti, opredeljena pretežno s kriminološkega vidika, knjiga vsebuje tudi slovarček ključnih besed in kratic, značilnih za to področje. White poudarja, da je tako iz sprememb v svetu kot tudi iz akademskega dogajanja na področju okoljevarstvene problematike razvidno, da je ekološka kriminaliteta vedno pomembnejša tema, za katero narašča mednarodni interes. Tako ta knjiga prinaša splošni uvod ter pregled oblik in vsebine ekološke kriminologije v tem, po mnenju urednika, kritičnem obdobju. Prvi del, naslovljen *Pojmovanje ekološke kriminalitete*, obsega dvanajst poglavij. V njem sedemnajst avtorjev² tako s teoretičnega kot tudi s filozofskega vidika razpravlja o pojmu ekološke kriminalitete, pre-

učuje pojave te kriminalitete ter analizira posamezne primere. Na začetku so podane opredelitve pojma ekološke kriminalitete ter prikazane razlike v dojemaju različnih oblik poškodovanja in uničevanja okolja. Pri tem sta izpostavljena vloga in tudi pomen ekološke kriminologije pri odzivanju na pojav deviacij zoper okolje ter preučevanje storilcev. Zastavi se vprašanje medsebojne povezanosti med ekološko kriminologijo in varstvom okolja oziroma kazenskopravnim varstvom okolja ter naraščajočo problematiko zlorabe moči in vplivanja na posamezne institucije. Posameznik ima kot član družbe pravico do čistega in zdravega življenjskega okolja. V Združenih državah Amerike je ta pravica zagotovljena z Zakonom o nacionalni okoljski politiki (1969; National Environmental Policy Act), na katerega pa se veže še 29 sorodnih zakonov, ki urejajo različna področja varstva okolja, ter 12 podzakonskih aktov.³ V Evropski uniji je pravica do zdravega in čistega življenjskega okolja opredeljena v Listini o temeljnih pravicah Evropske unije; v 97. členu, imenovanem Varstvo okolja, je zapisano: "*V politike Unije je treba vključevati visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja, ki se zagotavljata v skladu z načelom trajnostnega razvoja.*" Omenjena listina je osnova za vse druge predpise Evropske unije o varovanju in zaščiti okolja,⁴ med katerimi ima pomembno mesto Evropska listina o varstvu okolja in zdravju iz leta 1989. V Republiki Sloveniji je pravica do zdravega življenjskega okolja temeljna človekova pravica, ki jo zagotavlja Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/1991); v 72. členu Ustave RS, imenovanem Zdravo življenjsko okolje, je zapisano: "*Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon določa, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Varstvo živali pred mučenjem ureja zakon.*" Primerjava predstavljenih določb kaže podobno usmeritev držav v zagotavljanje čistega in zdravega okolja, v katerem človek lahko normalno živi in ustvarja, ter še enkrat opozori na pomembnost izpostavljene posameznikove pravice do zdravega življenjskega okolja. Država je dolžna zagotoviti pravice v skladu z družbeno pogodbo, ki so jo ljudje sklenili z njo, ko so ji zaupali oblast in varovanje svojih pravic. Pravica do čistega življenjskega okolja bi v skladu z družbeno pogodbo morala biti enaka za vse, saj smo pred zakonom vsi enaki, a žal ni vedno tako.

Okoljevarstvena problematika vsekakor posega na področje družbene pravičnosti in enakopravnosti vsakega posameznika. S tem je tesno povezano spoznanje okoljevarstvenikov in

¹ Rob White je profesor za področje ekološke kriminologije na Oddelku za sociologijo in socialno delo na Univerzi v Tasmaniji. Raziskuje predvsem problematiko ekološke kriminalitete in področje ekološke kriminologije. Pri svojem delu veliko sodeluje tudi s policijo in drugimi organi.

² M. Halsey, F. J. W. Herbig, S. J. Joubert, M. J. Lynch, P. B. Stretesky, D. R. Simon, P. Green, T. Ward, K. McConnachie, D. O. Friedrichs, J. Friedrichs, T. Benton, P. Bierne, C. Williams, S. Stephens in R. White.

³ Več o tem na spletni strani Ameriške agencije za varstvo okolja (United States Environmental Protection Agency) <http://www.epa.gov/lawsregs>.

⁴ Več o tem na spletni strani Evropske agencije za okolje (European Environment Agency) <http://www.eea.europa.eu>.

družboslovcev, da količina smeti, ki jih družba proizvede, med posameznike ni porazdeljena enakomerno. Višje ko je posameznik na družbeni lestvici, manjše količine smeti je primoran prenašati v svoji bližini. In nižje ko je posameznik na družbeni lestvici oziroma bolj ko je reven, večje (in bolj strupene in nevarne) količine smeti ga obkrožajo. V povezavi s tem so znana tudi ravnanja različnih mogočih podjetij in politikov, ki z izkoriščanjem zvez in poznanstev ali z zlorabo položaja in moči sebi zagotavljajo različne ugodnosti, največkrat dobičke z izrabo naravnih virov in uničevanjem okolja. Posamezne dejavnosti izkoriščanja naravnih virov, pa najsi bodo zakonite ali nezakonite, in tudi posli, ki so povezani z ravnanjem in upravljanjem z odpadki, omogočajo velikanske dobičke (npr. tihotapljenje zaščitnih živali in rastlin, čezmejno tihotapljenje odpadkov, preprodaja živalskih kož in spominkov iz oklov, kosti in različnih okončin živalskega telesa, lobiranje pri spremembah okoljevarstvene zakonodaje itd.). Analiza opredelitve storilcev teh oblik ekološke kriminalitete pokaže na sam vrh družbene lestvice, na bogate in vplivne, ki izkoriščajo naravo zaradi zagotavljanja lastnega udobja in dobrobiti. Tudi pri pregledu vloge Svetovne banke, kot ene izmed glavnih institucij pri zaščiti okolja ter odzivanju v primerih naravnih katastrof, se je pokazalo, da v manj razvitih državah poteka izkoriščanje naravnih virov vzporedno z izkoriščanjem revnih ljudi. V zadnjem sklopu prvega dela knjige lahko spremljamo razpravo o konvencionalnih načinih dojemanja kriminalitete in kriminologije, od katerih se ekološka kriminaliteta in kriminologija (nekoliko) razlikujeta. Posebej izpostavljena je specifična nehumanega ravnanja z živalmi in njihova zaščita ter več kot le potrebna vzpostavitev varstva pravic živali. Pri tem se spet poraja vprašanje, kdo je pravzaprav oškodovan pri dejanju ekološke kriminalitete in komu pravzaprav lahko rečemo žrtev ekološke kriminalitete. Vsekakor so ena najbolj ogroženih skupin med žrtvami otroci. V primeru onesnaženja okolja so najbolj ranljivi, še posebej nerojeni otroci, ki se rodijo mrtvi ali s hudimi okvarami. Prvi del učbenika se zaključuje z nizom kritičnih vprašanj o samem teoretičnem konceptu ekološke kriminologije. Izpostavljene so njene specifične, povezane z okoljem kot izbranim področjem preučevanja. Gre za multidisciplinarno področje, ki zahteva veliko več kot le osnovno znanje kriminologije ali katere druge družboslovne vede.

V drugem delu, imenovanem *Dinamika ekološke kriminalitete*, se šestnajst avtorjev⁵ dvanajstih poglavij premakne od teorije k praksi, od konceptualizacije pojma ekološke kriminalitete do demonstracije pojava te kriminalitete v realnem svetu, na dejanskih primerih. Drugi del se začne s prikazom klasifikacije posameznih oblik ekološke kriminalitete, pri tem povzročene škode in stroškov ter najpogostejših lokacij in storilcev devicij zoper okolje. Ponovno, tokrat z opisi resničnih primerov, je izpo-

stavljen problem nevarnih, strupenih odpadkov. Onesnaževanje z ilegalnim odlaganjem odpadkov in t. i. shema smeti za denar (angl. trash for cash), po kateri revne države bogatim »prodajajo« svoj prostor za odlaganje njihovih ogromnih količin odpadkov, sta naraščajoč problem, ki postane še posebej resen, ko se med goro odpadkov pojavijo toksične ter zdravju in življenju ljudi nevarne snovi. Žal gre za enega najbolj dobičkonosnih poslov in prav ameriška vojska je eden izmed največjih proizvajalcev tovrstnih odpadkov. V povezavi z ilegalnim odlaganjem odpadkov je omenjen tudi problem družbenega procesa in družbenih neenakosti, ko so revne soseske obkrožene z vedno več industrijskimi kompleksi za predelovanje in uničevanje odpadkov in je varnost življenja v teh okoliših vprašljiva. Ta pojav je še vedno najpogostejši v ZDA, a se širi tudi na druge celine. Tako je za nemške koncerne težke industrije znano, da so na ozemlju Češke in Slovaške zgradili hčerinska podjetja, kamor so izvozili ves odpadni del produkcije in dokončno porabljene proizvodne stroje. Le redke dele in manjše količine materiala so v teh obratih tudi predelali, večino so zavrgli. V Sloveniji je podoben primer okolica nekaterih romskih naselij, kjer kot gobe po dežju rastejo veliki kupi odpadnega materiala, predvsem železa, ki ga Romi pridno zbirajo po vsej državi in tudi drugod. Podobno ravna tudi Romi z Madžarskega, ki jih večkrat na teden lahko opazimo, kako se s kombiji in avtomobilskimi prikolicami vozijo po Prekmurju in tudi drugod po Sloveniji ter pretaknejo vsak kup kosovnih odpadkov pred hišo, poberejo vsak košček železa ali druge kovine in pogledajo v vsak Saubermacherjev zabojnik za odpadno kovino. Posebnost pri tem je, da v povezavi s slovenskimi Romi ne moremo govoriti o ekološkem rasizmu, saj odpadkov v bližino njihovega bivalnega okolja ne kopicijo drugi, kot to počnejo bogati podjetniki v ZDA, ampak to počnejo Romi sami, da bi nabrano predelali (npr. kurjenje plastike na bakrenih žicah), kovino pa prodali za zaslužek.

Opisi in analize posameznih primerov, podobnih prej omenjeni gradnji zbiralnic odpadkov v revnih ameriških soseskah, se nadaljujejo tudi v drugem delu knjige. Predstavljeni so primer čezmerne (ilegalnega) pobiranja morskih ušes kot kulinarične specialitete v Avstraliji, primer ropanja jastogov v Kanadi ter težave domačinov v Zambiji, ki jim močne in vplivne države vsiljujejo genetsko spremenjene organizme (npr. koruzo, krompir ipd.) ter pri tem kršijo številne mednarodne sporazume in etične obveznosti. Urednik je zelo spretno na konec drugega dela uvrstil razpravo o tem, kako se lotiti raziskovanja ekološke kriminalitete z uporabo alternativnih virov podatkov, kot so medicinski in epidemiološki dokazi⁶ ipd., saj je zgolj z družboslovnimi študijami zelo težko priti do zanesljivih rezultatov.

⁵ C. W. Schmidt, A. A. Block, R. Saha, P. Mohai, D. B. Santana, D. N. Pellow, R. Pinderhughes, D. Brook, R. Tailby, F. Gant, J. L. McMullan, D. C. Perrier, R. Walters, M. J. Lynch, P. Stretesky in R. White.

⁶ Rezultati študij s področja medicine ali zgolj pregled letnih podatkov obravnavanih bolnikov zaradi točno določene oblike bolezni na posameznem območju so lahko kazalnik škodljivih snovi na tem območju ter razlog za podrobnejši pregled dogajanja v tem okolju.

V zadnjem delu knjige, naslovljenem *Uveljavljanje okoljskega prava*, se razprava v dvanajstih poglavjih, ki jih je napisalo petnajst avtorjev,⁷ prenese na odzivanje okoljskega prava na posamezna dejanja ekološke kriminalitete kot tudi na poskuse preprečevanja poškodovanja in uničevanja okolja, pri čemer ima veliko vlogo ekološka kriminologija. Takoj na začetku je predstavljen pregled številnih ukrepov, primernih za ukrepanje zoper ekološko kriminaliteto. Opisani so razbitje črnih trgov, kjer se sklepajo veliki posli mednarodne ekološke kriminalitete, strožje nadzorovanje trgovine z živalskimi in rastlinskimi vrstami ter čezmejnih transferjev odpadkov, strožji nadzor nad ilegalnim sekanjem gozdov in trgovanjem z zaščitenim lesom ter strožje nadzorovanje trgovine z ozonu škodljivimi substancami in njihovih transferjev.

Pri tem je izpostavljen velik problem vpletenosti državnih institucij in vladnih predstavnikov ter njihova povezanost s transnacionalno ekološko kriminaliteto, kar ovira oziroma zmanjšuje učinkovitost naštetih ukrepov. Policija ima vsekakor pomembno vlogo in tudi nekoliko specifično delo v primerih ukrepanja zoper pojave in storilce ekološke kriminalitete. To se še posebej odraža pri izvajanju okoljevarstvene zakonodaje in določb, za kar je treba razviti tudi boljše strategije in metode preiskovanja in dokazovanja posameznih dejanj ekološke kriminalitete. Tako storilci kot tudi zakriviljena dejanja ekološke kriminalitete ne poznajo in ne upoštevajo meja, zato ekološka škoda presega tako lokalne in regionalne kot tudi državne in mednarodne meje. Pri odzivanju na take probleme je velikokrat potrebno sodelovanje različnih, tudi tujih policijskih enot, to pa zahteva še več dodatnega prilaganja, usklajevanja in upoštevanja dvostranskih sporazumov. Kazniva dejanja ekološke kriminalitete ogrožajo življenja in zdravje, zato je hitro odkritje in prijetje storilca ključnega pomena. In vsekakor zna biti zelo nerodno, kadar se posredovanja pristojnih organov zataknejo zaradi neuskklajenih določb iz dvostranskih sporazumov. Zato je poleg jasne opredelitve nalog in postopka ravnanja v primeru obravnave kaznivih dejanj ekološke kriminalitete (predvsem zaradi varovanja zdravja in življenja samih policistov in preiskovalcev, saj gre velikokrat za zelo strupene in hlapljive tekočine ali eksplozivne snovi) potrebna tudi čim večja poenostavitev določb medsebojnega sodelovanja tako v okviru posamezne države kot tudi na mednarodni ravni. Organizirana ekološka kriminaliteta zahteva podrobnejše načrtovanje in usmerjene odzive, ki so plod sodelovanja številnih policijskih enot in mednarodnih institucij, kamor v prvo vrsto spadata Interpol in Europol. Pri tem je pomembna tudi podpora vlad posameznih držav, saj

prav vlade odločajo o usklajevanju politik in medsebojnem sodelovanju onstran državnih meja. Policija ni edini represivni organ, ki se mora prilagajati novim pojavom in oblikam kriminalitete zoper okolje in prostor. Prilagajati se morata tudi tožilstvo in sodstvo, prav tako tudi posamezne inšpekcijske službe. Ocenitev izvajanja določb okoljevarstvenega prava štirih držav Severne in Južne Amerike je opozorila na posamezne slabosti in napake organov kazenskega pregona, ki jih je treba odpraviti (počasna in zgolj delna implementacija ter izvajanje kazenskopravne zakonodaje na področju varstva okolja, slabo sodelovanje med pristojnimi organi, nezadostna specializacija sodnikov in tožilcev, ki obravnavajo posamezne primere ekološke kriminalitete, podkupovanje, izsiljevanje in korupcija med tožilci in sodniki). Za ekološko kriminaliteto je poleg specifik (velikokrat neznani storilci, prikritost, nevarnost, težavno odkrivanje storilcev, veliko število žrtev ipd.) značilno, da se zelo pogosto povezuje z organizirano, transnacionalno in korporacijsko kriminaliteto, pri čemer so kot možne rešitve izpostavljeni strožji nadzor tržišča, specializacija policijskega dela in uporaba metod kriminalne prevencije. Korak naprej je treba narediti tudi pri implementaciji okoljskega (kazenskega) prava, kar zajema tudi prilagoditev dela tožilcev in sodnikov (specializacija zgolj za področje ekološke kriminalitete). Delna rešitev za ustrezen kazenski pregon leži v sprejetju prilagojenih izvršilnih ukrepov, kar pomeni, da je ukrepe treba prilagoditi specifičnim situacijam in značilnim posameznim kaznivim dejanjem, npr. ekološke kriminalitete (strožje kazenske sankcije, obrnjeno dokazno breme za korporacijske oblike ekološke kriminalitete, izpostavljanje storilcev v medijih, višje denarne globe idr.).

Tretji, zadnji del knjige se zaključuje z razpravo o politiki, pravu in posegih v praksi. Razprava se dotakne tudi industrije ravnanja z odpadki in vprašanj, ki se porajajo zaradi pritiskov in sprememb znotraj te industrije, ter poudarja pomen stalnega spremljanja in raziskovanja tovrstnih (posebnih) oblik ogrožanja okolja in potrebo po strateškem razmišljanju o zadevah, ki se nenehno spreminjajo, tako institucionalno kot tudi vsebinsko.

"*Naš svet je v nevarnosti,*" zapiše White, čeprav bralca ne želi zastraševati, ampak zgolj pritegniti njegovo pozornost. White vztraja, da se deviacije zoper okolje dogajajo povsod po svetu, razlikujejo se le po intenziteti in oblikah. Glede na značilnosti posameznih regij in prebivalstva so nekatere obravnavane kot kazniva dejanja, drugod zgolj kot prekrški ali družbeno nesprijemljivo ravnanje, ponekod pa tudi kot povsem normalno in običajno ravnanje. Namen knjige je bralcu približati pojem ekološke kriminalitete in kriminologije ter kazenskega prava kot dveh pomembnih družboslovnih ved na področju obravnavanja okoljske problematike ter hkrati ponuditi odgovore na porajajoča se vprašanja in dvome. Predstavljeno delo je kot učbenik vsekakor nepogrešljivo učno gradivo na podi-

⁷ D. Brack, L. Elliot, K. Tomkins, A. S. Akella, J. B. Cannon, R. L. Bartel, J. L. Schneider, P. B. Stretesky, H. Du Rées, P. de Prez, House of Commons (Environmental Audit Committee), D. C. Fortney, N. Dorn, S. Van Daele in T. Vander Beken.

plomskem študiju pri predmetih, ki se ukvarjajo s področjem ekološke kriminalitete in kriminologije. Prav tako pa je knjiga zelo dober vir informacij za vse, ki jih področje ekološke kriminalitete zanima, ter za strokovnjake, ki se z deviacijami zoper okolje vsakodnevno srečujejo na delovnem mestu in jim opisi posameznih primerov iz tuje prakse lahko pomagajo k uspešnejši rešitvi lastnih primerov.

Predstavljeno delo *Environmental Crime: A Reader* je vsekakor prvi učbenik o ekološki kriminaliteti in kriminologiji ter najbolj strukturirano, pregledno in celovito delo o ekološki problematiki do zdaj. Primerjamo ga lahko z delom *Ekološka kriminaliteta in zločini: Teoretični in praktični vidiki*, enim izmed prvih tovrstnih publikacij, katere uredniki, S. M. Edwards, T. D. Edwards in C. B. Fields, so želeli opozoriti na obstoj in nevarnost pojavov ekološke kriminalitete ter izpostaviti potrebo po resnejšem akademskem in raziskovalnem pristopu k iskanju odgovorov in rešitev na porajajoča se vprašanja. Prav tako lahko zbornik primerjamo z delom *Ekokriminaliteta in pravičnost: Eseji o ekološki kriminaliteti* urednic Kangaspuntejeve in Marshallove, ki je pod vplivom Organizacije združenih narodov (posebej UNICRI⁸) usmerjeno v področje mednarodne ekološke kriminalitete. Podobno je tudi delo *Ekološka kriminaliteta in Evropi: Pravila sankcioniranja* urednikov Comtove in Krämerja usmerjeno zgolj na področje in specifične znotraj Evropske unije ter na zelo izrazite razlike pri pojavih ekološke kriminalitete znotraj posameznih članic Unije. Vsebina Whitovega dela pa zajame vsa tri področja, ki jih obravnavajo zgoraj omenjeni zborniki, in se usmeri še širše v celotno področje ekološke kriminalitete. Jasno izrazi namen začrtati »meje« področja ekološke kriminalitete, in to tudi doseže. Bralec si lahko ustvari jasno in sistematično urejeno sliko o celotnem področju ekološke kriminalitete ter vseh posameznih elementih, ki ga sestavljajo.

Knjiga preseže tako državne in geografske meje kot tudi meje med družboslovnimi, ponekod tudi naravoslovnimi vedami. Nedvomno ji pripada prvo mesto med kriminološkimi učbeniki tega področja. Zajema in podrobneje predstavi vse do zdaj porajajoče se veje kriminologije, katerih predmet preučevanja so ekološka kriminaliteta in njeni storilci (ekološka ali zelena kriminologija, kriminologija varstva okolja (angl. conservation criminology), ekoglobalna kriminologija), pri tem pa ne izpusti drugih družboslovnih ved (viktinologija, kazensko pravo, filozofija, psihologija, sociologija, kriminalna prevencija, etika, politologija), saj se zaveda resnosti problematike ekološke kriminalitete in potrebnosti multidisciplinarnega pristopa ter povezovanja/sodelovanja med posameznimi vedami.

Učenje in zavedanje o možnih posledicah ekološke kriminalitete lahko prodre do vsakega posameznika, stroge predpisane kazni in cenejši oziroma dostopnejši načini razgrajevanja škodljivih odpadkov pa so zgolj nekatere izmed predlaganih rešitev pri odzivanju na ekološko kriminaliteto ter, še pomembnejše, pri njenem preprečevanju. Slapper in Tombs (1999) v socioloških razpravah o ekološki kriminaliteti opozarjata, da je sicer velika premoženjska škoda (postavlja se vprašanje ekološke škode in njene cene) manj zaskrbljujoča od škode, ki jo ekološka kriminaliteta povzroča družbenim odnosom, saj slabi vero v družbo in vzbuja nezaupanje, ki znižuje družbeno moralno in ustvarja razkol v družbi.

V katero smer bo zapihal veter družbenega dogajanja, bo pokazal čas, o tem bodo razpravljali sociologi, kriminologi ter številni drugi okolju naklonjeni posamezniki. Do takrat pa bo, zahvaljujoč temu delu, veliko lažje narediti nekaj nadaljnjih korakov na področju preučevanja, raziskovanja in preprečevanja pojavov ekološke kriminalitete ter odzivanja nanje. Delo je namreč rešilo dilemo opredelitve pojma ekološke kriminalitete in postavilo okvirje samega področja. Z navajanjem posameznih primerov iz prakse je poleg dejanskega dogajanja v okolju, ki ga človek velikokrat niti ne zazna, opozorilo na nastale probleme, kot so korupcija, grožnje, mednarodna ekološka kriminaliteta, pomanjkljivo sodelovanje med pristojnimi organi pregona ter težave pri implementaciji in izvajanju določb kazenskopravnega varstva okolja, ki zahtevajo nove načine razmišljanja o okolju in odzivanju na nastale probleme. V knjigi najdemo predloge rešitev, kot so poglobljeno meddržavno policijsko sodelovanje, strožji nadzor črnih trgov in čezmejnih pošiljk, specializacija policijskega dela in uporaba metod kriminalne prevencije ter smernice, kako in kam naprej, saj, kot je bilo že prej poudarjeno, nove oblike kriminalitete (ekološka kriminaliteta) zahtevajo nove oblike odzivov.

Katja Eman

Literatura

1. Kangaspunta, K., Marshall, I. H. (ur.) (2009). **Eco-crime and Justice: Essays on environmental crime**. Turin: UNICRI.
2. Comte, F., Krämer, L. (ur.) (2004). **Environmental Crime in Europe: Rules of Sanctions**. Groningen: Europa Law Publishing.
3. **European Environment Agency**. Pridobljeno 22. 3. 2010 na <http://www.eea.europa.eu>.
4. Edwards, S. M., Edwards, T. D., Fields, C. B. (ur.) (1996). **Environmental Crime and Criminality: Theoretical and Practical Issues**. New York: Garland Publishing.
5. Slapper, G., Tombs, S. (1999). **Corporate crime**. Harlow: Longman.
6. **United States Environmental Protection Agency**. Pridobljeno 22. 3. 2010 na <http://www.epa.gov/lawsregs>.

⁸ United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute – UNICRI.